

Непознатият Анастас Разбойников The Unknown Anastas Razboynikov

Надежда Илиева

Национален институт по геофизика, геодезия и география - Българска академия на науките (НИГГГ-БАН),
 Департамент География, секция „Икономическа и социална география“,
 1113 гр. София, България, ул. „Акад. Г. Бончев“ бл. 3

Nadezhda Ilieva

National Institute of Geophysics, Geodesy and Geography – Bulgarian Academy of Sciences (NIGGG-BAS),
 Department of Geography, Section of Economic and Social Geography,
 1113 Sofia, Bulgaria, Acad. G. Bonchev str., bl. 3

ABSTRACT

Key words:

Anastas Razboynikov, biography,
 creativity, scientific contributions to
 geographical science

Anastas Razboynikov is a scientist, geographer, historian, ethnographer who has been in the shadows over the last decades and his life, creativity, role as a public figure, especially in the years before World War II, remain forgotten and unknown. In this article, based on the review of his work and published biographical materials, the life, creativity and the main contributions to the geographical science of Anastas Spasov Razboynikov have been traced.

Снимки 1-2. Анастас Разбойников (1882-1967).

1. Анастас Разбойников преди обявяване на Илинденско-Преображенското въстание (1903 г.). Източник: Личен архив на Явор Разбойников, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:AnastasRazboynikov_2.jpg; 2. Разбойников в зряла възраст (1952 г.). Източник: Явор Разбойников. Снимка от семеен албум - личен архив. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:AnastasRazboynikov.JPG>.

Pictures 1-2. Anastas Razboynikov (1882-1967).

1. Anastas Razboynikov before the Ilinden-Preobrazhenie Uprising (1903). Source: Yavor Razboynikov's personal archive, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:AnastasRazboynikov_2.jpg; 2. The adult Razboynikov (1952). Source: Yavor Razboynikov. Picture from the phamily's album - personal archive, <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:AnastasRazboynikov.JPG>.

Въведение

Анастас Разбойников е учен, географ, историк, етнограф, който през последните десетилетия неговото животно творчество, ролята на общественик, особено в годините преди Втората световна война остават в сянка, забравени и непознати. В настоящата статия на базата на прегледа на неговото творчество и публикувани биографични материали е проследен неговия живот, творчество и са изведени основните негови приноси в географската наука.

Биография

В биографичната справка за Анастас Разбойников са използвани материали от предговорите към книгата „Населението на Южна Тракия с оглед народностните отношения 1830, 1878-1920 г.“ (1999) и „Миналото на Свиленград. История на града до 1913 г.“ (Разбойников, Ан., Сп. Разбойников, 1990) написан от сина му Спас Разбойников и проучванията на Иванов (2016) и Стоянова (2003). Родът на Разбойников се проследява петнадесет поколения назад до 18 век, и стига до с. Сюлянкьой (сега с. Досутеево), Харманлийско. Войводата Стратия (роген през 1755 г.) е наречен от турците „канатли Стратия“ (хвърковатия), а родът му „разбойниците“, откъдето произлиза името на фамилията. След залавянето и обезглавяването му семейството се преселва в Мустафанаши (дн. Свиленград). Много от прадедите на Ан. Разбойников взимат участие в църковно-националните борби на бълга-

рите през 19 век в Странджа и Източните Родопи. Дядо му Анастас Станков Разбойников е един от основоположниците на българското църковно и просветно дело в Свиленград, и служи като свещеник и епископ на църквата „Св. Троица“ в града близо 50 г. Бащата на Анастас Спас Разбойников се занимава с пчеларство и бубарство – както повечето жители на града по това време в Свиленград. След Освобождението на България (1878 г.) заедно със семейството си временно се мести във вече освободения гр. Харманли, където на 9 януари 1882 г. се ражда Анастас Спасов Разбойников. След Освобождението на Свиленград, през 1912 г., баща му е избран за кмет на града.

Анастас Сп. Разбойников завършва средното си образование в Одрин през 1901-1902 година в Българската мъжка гимназия „Д-р Петър Берон“. От нейните класни стаи излизат множество революционери и ръководители на освободителното движение. Още като ученик в Одринската гимназия Анастас влиза в редиците на революционното движение. Основава заедно с приятели съвученици революционен кръжок, на който е председател. Дейността им се изразява в разпространяване на литература, играят ролята на куриери, като поддържат връзката на членовете на Окръжния комитет в града и провеждат революционна агитация сред гимназистите. Успяват да се сдобият с пушка, с която след часовете посветените се обучават да стрелят. Особено силно въздействие върху младия гимназист оказва обещането на Слави Мерджанов и другарите му в Одрин през ноември 1902 г. След завършване на гимназията от септември 1902 г. по препоръка на Одринския окръжен революционен комитет, Екзархията назначава Анастас Разбойников за главен учител в Бунархисар. Той получава едновременно задачата от комитета да бъде районен революционен ръководител и да възстанови организацията в този район разстроена през 1900 г. Ръководеният от него комитет през 1902-1903 г. успява да превърне Бунархисарския район в един от най-добре организирани в целия окръг. Предчувствайки приближаващите вълнения, семейството му в Свиленград се опитва да го откъсне от организацията, като го склони за замине да следва, но той се връща в Бунархисар и продължава започнатото. След края на учебната година арестът му е неминуем и затова в началото на май 1903 г. се отправя на север, към планината за да се присъедини към четата при Ясна поляна. На 7 юли (нов стил) Разбойников тръгва от Ясна поляна заедно с други ръководители, войводи и делегати с т.нар. конгресна чета за Петрова нива. На конгреса в Петрова нива (28-29 юни 1903 г.), където се решава участието и плана за действие в Илинденско-Преображенското въстание в Одринско (август-септември 1903 г.) е делегат от Бунархисарски околийски революционен район (сн. 1). При откриването на конгреса Анастас Разбойников е избран за секретар. Конгресът разделя Одринско на 15 революционни участъци. Разбойников е определен да действа в западната половина на Бунархисарско. При избухването на самото въстание Анастас Разбойников е участник в четата на Стоян Петров, който е определен за войвода във Велешки участък. Бойното кръщение е през нощта на 5 срещу 6 август с нападението на турската казарма в с. Инджекьой (дн. Стоил войвода). След прогонването на врага и обявяването на „Странджанската република“ на освободена територия в Странджа този отряд остава в района, а при поражението на въстанието охранява бягащото население, като се изтегля последен от всичките отряди.

След разгрома на въстанието Разбойников се оттегля към Бургас, а дадената от султанското правителство ам-

нистия му позволява през юли 1904 г. да се върне в Свиленград. Има желание да продължи образованието си, но властите в Одрин му отказват като член на Вътрешната организация, и той решава да стане за една година учител в с. Булгаркьой, Кешанско. Изминалите събития го карат да преосмисли тактиката и задачите на борбата. Убеден е, че четничеството вече или поне за момента е ненужно, а учителите могат да бъдат по-полезни за народа. След конфликт с турските училищни власти под предлог, че преподава по неodobрени учебници и заплашен със затвор, след края на 1904-1905 учебна година той заминава за България за да продължи образованието си. Разбойников записва да следва право в София, но след първия семестър пише на баща си „прощавай, че напускам правото, защото разбрах, че трябва да се учи как да правя кривото-право. Ще следвам география и история.“. Анастас Разбойников учи история и география в София през 1904 г. Следването скоро е прекъснато, тъй като при откриването на народния театър в София студентите правят демонстрация против цар Фердинанд и го освиркват. Университетът е затворен, някои от студентите са изключени, редица преподаватели са уволнени. Разбойников заминава в Лозана, където продължава обучението си. След подновяването работата на Софийски университет се завръща и завършва там през 1909 г.

След Хуриета (избухването на Младотурската революция през 1908 г.) в Одрин се провежда Революционен конгрес, от 31 август до 2 септември, на който участват делегати и дейци на освободителното движение в Одринския санджак (вкл. Средните Родопи и Беломорето). Той е и в групата, която се среща с Младотурския комитет в Одрин, пред когото представят исканията на българите в региона. На свикания след Младотурския преврат конгрес на Одринския революционен окръг (31 август 1908 г.) той е делегат от Свиленградския район. Изнесенят от него реферат „Революционната организация и националния въпрос“ предизвиква разгорещени спорове. В приетата по него резолюция са включени искания за премахването на всякакви национални привилегии и даването на всяка нация правото на свобода за самоопределяне и организиране, преодоляване на националните разпри, ускореното решаване на църковно-училищните спорове и недопускане от властите да бъде толерирана една или друга националност.

През учебната 1909-1910 г. е назначен, за учител в българското Педагогическо училище в Сяр. През 1910-1913 г. е учител в българската мъжка гимназия „Св. Кирил и Методи“ в Солун. Разбойников остава в Солун до Балканските войни. Освен с преподавателската си дейност в гимназията работи активно като публицист, историк, географ и учен. Заедно с колеги – съредактори издава там списание „Искра“, от което през 1911-1912 г. излизат 15 книжки, през 1912 г. издава пак в Солун вестник „Българин“ – спрял през декември същата година от гръцкото коменданство в града. В същия град издава през 1913 г. „Чифлигарството в Македония и Одринско“ – едно оригинално цялостно изследване.

Разбойников взема участие в Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война. След 1913 г. се занимава с преподавателска, изследователска и публицистична дейност. От 1913 до 1934 г. живее в Пловдив. Там създава семейство и работи като учител, окръжен училищен инспектор, директор на Висшия учителски институт, директор на Мъжката гимназия. През започналата наскоро Първа световна война е мобилизиран, а в свободното си време пише записки върху освободителните борби в Южна Тракия. Публикува

разкази във вестник “Тракия“, след войната, историко-географски проучвания върху с. Буларкьой, Клокотница, Свиленград и др. Поредица негови статии излизат в библиотека „Географско четиво“.

През 1922 г., Разбойников започва редактирането на „Научна географска библиотека“, от която до 1934 г. излизат 11 книги. Освен статии в „Младежко четиво“ изготвя географска карта на България с данни от последните измервания на планинските върхове. Въпреки новите си професионални ангажименти, Анастас Разбойников не се откъсва от Тракийското движение, на което се е посветил от ранната си младост. Продължава да работи активно в Тракийски организации и в Тракийския научен институт. От 1932 г. е член на Редакционния комитет на библиотека „Тракия“ и Тракийски сборник и е първият касиер-счетоводител на Тракийския научен институт (1934 г.). През 1934 г. се премества в София, където е окръжен училищен инспектор и директор в II девическа и VII мъжка гимназия (до 1943 г.). Работи като сътрудник на Институтите за история, география, етнография и археология при БАН (сн. 2). Умира на рождения си ден на 9 януари 1967 г на 84 годишна възраст.

Основни приноси за развитието на географската наука

Анастас Спасов Разбойников е автор на общо над 180 труда. Много от тях в годините след септември 1944 г. не са могли да бъдат публикувани. Неговите произведения могат да се обособят в три основни групи: учебници и учебни помагала, поселищни проучвания, изследвания върху историята и промените в броя и етническата структура на населението в Тракия, биографии и характеристики на видни дейци за освобождението на Южна Тракия и други.

Учебници и учебни помагала

Анастас Разбойников е автор на над 20 учебници и учебни помагала. Основната част от тях са написани през 20-те и 30-те години на XX век, когато той учителства и работи като училищен инспектор в гр. Пловдив. По това време градът е един от основните печатни и издателски центрове в България. Може да се каже, че благодарение на неговите учебници модерните идеи и парадигми на географската наука стават достояние на българските ученици, студенти и преподаватели. При написването им той преобладава известни с прогресивните си идеи в географското познание произведения на Етм. De Martonne, Е. Reclus, Kruber, Smith J., P V de la Blache, M. Dubois, и др. В своите учебници и хрестоматии Разбойников по всяка една тема свързва проблематиката и прави допълнения за България, което превръща разработката изключително ценна за времето си. В предговора Ан. Разбойников обяснява голямата нужда от разработването на учебни помагала, особено в прогимназиалния и гимназиалния етап от обучението. Всички учебници и учебни помагала са богато илюстрирани със снимки, графики, рисунки и карти, които визуализират разглежданите проблематики и се отличават с изключително качество за това време. Широкообхватността на неговите географски и исторически познания се доказва от разнообразните тематики, включващи както физикогеографски, така и икономикогеографски познания, включени в неговите учебници, хрестоматии и помагала. Ето и някои от темите, които той разглежда: тракийската земетръсна област, мусоните в Азия, география на Европа, Америка, Австралия и Океания, Африка, различните видове

климат, обща климатология, планинския климат, обща хидрология, Черно море, обща стопанска география, предмет и развитие на географската наука, както и създаването на нова географска карта на България за целите на образованието и др. Още през тези години в един от своите учебници той осъзнава единството и комплексния характер на географската наука като пише „... целта ми е да представя връзката между физическата география, от една страна, а от друга човешката и икономическата, което прави съвременната географска наука една жива и обяснителна наука“ (География на Европа, 1922).

Изследвания върху историята и населението на Тракия

Името на Разбойников се свързва не само с личното му участие в борбите на Тракия за освобождение, а и с неговите научни интереси по отношение на историята, населението, поселищните проучвания, развитието на аграрните отношения, културата на Тракия. Тези тематики са засегнати в над 20 разработки, най-значимите от които са: Обезбългаряването на Западна Тракия (1919 – 1924 г.), 1940; Народностният образ на неокупираната област на Западна Тракия, 1942; Народностният образ на източния дял от Западна Тракия, 1944 г.; Батаклиев, Разбойников и Орманджиев, Тракия, географски и исторически преглед, 1946; Чифлици и чифлигари в Тракия преди и след 1878 г., 1960. След смъртта му синът на Разбойников – Спас Разбойников допълва изследванията на баща си и публикува през 1999 г. книгата „Населението на Южна Тракия с оглед народностните отношения 1830, 1878, 1920 г.“. Всички те имат оригинален принос и признание както в научните среди, така и в по-широката общественост. Данните, които са използвани са събирани на място, когато авторът работи в тази област преди 1912 г., както и топографски карти, одринското вилаетско салнаме от 1893 г., данъчните регистри, цариградски вестници, сведения от чужди учени, пътешественици, дипломати и военни, проявили интерес към тези земи, записки на учители в българските училища, каквито е имало почти във всяко селище, българските консулски и дипломатически служби, Българската екзархия, Османския отдел на Народната библиотека в София, частни архиви на възрожденски дейци и др. Проучванията свързани със Западна и Източна Тракия са едни от първите опити да се изследва и представи в научна светлина населението през 19 и началото на 20 век, от гледна точка на неговата динамика в броя и етническия му състав. Както споменава Разбойников „Южна Тракия изобщо е била малко позната страна за нашите учени и политици, за нашата общественост в началото на XX век, като във връзка с това непознаването е била пренебрегвана и най-после и пожертвана“. Именно това непознаване и привързаността му към Южна Тракия тласка авторът, да направи толкова задълбочени изследвания за тази територия и да събира и анализира подробни данни, на най-ниско териториално ниво – селище. Под Южна Тракия авторът разбира териториите „южно от днешните политически граници на българската държава, а също и областта близо до Цариград“. В своите разработки Разбойников установява доколко етническите общности са местни, преживявайки много събития и успели да се запазят, доколко те са чужди на областта или „колониисти“, както той ги нарича, т.е. дошли от другаде. Авторът подбира няколко ключови години – 1830, 1878, 1912 и 1920 г., през които се наблюдават значителни промени в броя и разпределението на населението породени от различни събития. Представен е броя и нау-

менованието на всички населени места, в Южна Тракия, включително и обезлюдените, за които има сведения, както за броя, така и за етническия състав на населението. В изследванията е разгледана промяната в броя на населението и етническия състав на населението в 1486 села и градове, включително и най-малките, през 1830, 1878, 1912 и 1920 г. Направен е подробен списък на всички селища, от големите градове до най-малките села, включително на изчезналите през разглежданите периоди при различни събития, така и нововъзникналите. В тези трудове по безспорен начин се доказва, че населението в цяла Южна Тракия през посочените периоди, а несъмнено и дълго преди това е с преобладаващо български характер, особено що се отнася до селските територии. Първата година е подбрана заради последиците, които се наблюдават след руско-турските войни през 1829-1830 г., когато войските на генерал Дибич нахлуват и заемат по-голяма част от Източна Тракия. Тези събития са съпроводени с първоначално бягство на турците към Цариград и Анадола и впоследствие напускането на част от източно-тракийските българи при оттеглянето на руските войски. Авторът посочва обезлюдените от тези миграции села, като прави оценка на броя на изселените се българи. През следващата подбрана година – 1878 г. се повтарят същите събития. След Освобождението на България се правят опити за колонизация на Източна и Западна Тракия с турски бежанци (мохаджирци) предимно от територията на България. Тези събития от страна на турската власт са продиктувани от близостта на Цариград и страха вражеските войски да стигнат безпроблемно до града. Авторът посочва броя на новите турски мохаджирски села и имената им, а също така и заешите от мохаджирци напуснати български села. През 1912 г., по време на Балканските войни, Разбойников описва масовото бягство на турците към столицата и Анадола, погонени от българската армия, както и жестоката участ и прогонването на българското тракийско население през 1913 г., което чрез бягство се спасява в пределите на България. Разбойников припомня симпатизираще на временно управляващия след Първата световна война Западна „Междусъюзническа“ Тракия френски генерал-губернатор Шапри, извършил с помощта на секретар-бирниците и със съдействието и под контрола на френски офицери преброяване на населението при крайно неблагоприятни за българите условия и въпреки това показващи тяхното преобладаване пред турците и гърците. През 1920 г. се слага край на управлението на генерал Шапри и започва обезбългаряването на Западна Тракия. Разбойников прави опит да посочи обезлюдените села, както и броя на изселените се българи. Друг съществен принос, свързан със Западна Тракия е направената периодизацията на постепенно обезбългаряване на Западна Тракия и причините, които го поражда. Разбойников обособява три периода. Първият от тях е свързан с масовото бягство на българите след междусъюзническата окупация през 1919 г., свързан с напускането на областта от страна на българските власти. Вторият период се свързва с гръцката окупация през пролетта на 1920 г. и третият период – след нашествието на гръцките бежанци, в резултат на разбиването на гръцките войски в Анадола след Турско-Гръцката война през 1922 г. През 1922-1924 г., Разбойников определя положението на българите в Западна Тракия като най-тежко. През есента на 1922 г. започват да пристигат в Западна Тракия остатъците от гръцката армия. По-късно след отстъпването на гръцката армия от Източна Тракия, пристигащите гръцки бежанци са настанявани в българските села и в българските къщи.

Разбойников определя броя на заточените българи от Западна Тракия на около 25 хил.г. Гръцките бежанци са настанявани в домовете на заточените българи, които биват ограбени. Както казва авторът: „гръцките жестокости в Западна Тракия наподобяват турските ужаси“. Описва прилагането на конвенцията за изселване на българите през пролетта и лятото на 1924 г., като изказва своето възмущение от употребата на думата доброволно и категорично заявява, „че навсякъде тази дума с право би трябвало да се сложи в кавички“. Освен своята научна стойност – да представи документално истината за етническия състав на населението в Западна и Източна Тракия, авторът иска да утвърди необходимостта и правото на свободен български излаз на Бяло море, признат дори по чл. 48 на Ньойския договор от ноември 1919 г. и на всички европейски конференции до 1923 г. В „Народностният образ на източния дял на Западна Тракия“ в обем от 128 страници, издадена в София през 1944 г., отпечатана в юбилейната десета книга на Известия на БГД през 1942 г. авторът изрично посочва, че в тази разработка разглежданите проблеми са преживяни в действителност и се отнасят до българската етническа общност. Разбойников разглежда актуалността на тази разработка в „днешните съдбовни дни“ и че „може да се прави каквато и да е проверка“, тъй като „спрямо другите подобни изследвания народностните отношения на Западна Тракия, са представени поединични всички селища, както и народността на населението им и следователно могат да се правят всякакви справки и оспорвания, а не както правят нашите национални противници, които винаги дават народностните отношения общо или в общи таблици без да могат да се прави каквато и да е проверка по излаганите от тях заключения“. Той доказва по безспорен начин българския характер на селищата не само във времето, когато пише книгата, но доказва наличието на много български села и българско население в областта още през средните векове, опустошението на областта при турското завоевание и образуването на нови български селища, турската колонизация и помохамеданчването на част от българите, изселването им в Мала Азия, гръцката колонизация от началото на 20-те години на XX век, съпроводена с погърчване на българите, които гърците подигравателно наричат „парапанковци“, което означава „дебелоглави“. Това изследване излиза на 1 август 1944 г., с основна цел да защити българската национална общност и да служи като доказателство при преговори, тъй като точно по това време тези територии са окупирани от българските войски и съществува една сложна оспорвана и динамична обстановка, в която не се знае точно на кой ще бъде дадена тази територия. На базата на съвместното изследване с Анастас Разбойников и Иван Орманджиев, което е публикувано по-късно, след Втората световна война (Тракия, географски и исторически преглед, 1946) авторите дават някои предложения на Народното събрание при подготовката на Наредбата за българизирането на Беломорието и възстановяване на правото на собственост върху отнетите им от гръцката власт имоти по време на Българското управление във Вардарска и Егейска Македония, Поморавието и Западна Тракия (1941 – 1944). В края на преговорите на една от книгите на Разбойников, отнасящи се до Западна Тракия завършва с думите „... моята работа е представяне на едно минало. Това минало е скъпо и поучително, та добре е да го знаем“. Изключително ценни са събраните документални разкази на западнотракийските българи прогонени от родните им огнища. Повечето от тези показания авторът събира през месеците юли и

август 1924 г. на гара Свиленград, и край Кърджали, където през това време пристигат българите бежанци.

В друго свое изследване „Чифлици и чифлигари в Тракия преди и след 1878 г.“ отпечатано през 1960 г. Разбойников проследява аграрните отношения, преминаването на ленно-спахийската феодална система на владение на земята и формирането на новата система на чифликчийството. Разглежда образуването на българските села на мястото на откупените от българите чифлици и техните особености в различните части на Тракия, както и семейно-родовите връзки при предаването на имотите. По това време темата чифлиците и чифлигарите в Тракия преди и след 1878 г. е изключително актуална, тъй като чрез продажбата на чифлиците от бейовете, както и от продажбата на частни земи от други обикновени турци българското население се снабдява със земеделска земя, гори, пасища. Също така образуването на ново село е ставало на мястото на откупен чифлик или по покана на чифлик-сайбията. В тази разработка Разбойников разглежда разпространението и приблизителния брой на чифлиците и чифлишките селища, как са използвани и обработвани чифлиците в Тракия до 1912 г. и положението на земеделските работници и чифлигарите, както и техните взаимоотношения.

Поселищни проучвания

Безспорно най-ценното поселищно изследване, което прави Разбойников е това за Свиленград, където са родени родителите и където израства. Резултатите са публикувани в няколко разработки от 1932, 1965 г. и преиздадена и допълнена от неговия син книга през 1990 г. Както споменава сина му в „Миналото на Свиленград. История на града до 1913 г.“ Анастас Разбойников завършва книгата през 1965 г., като върху „този свой труд той работи с голяма любов десетки години, като все събирал материали, допълвал и подобрявал историята на своя град от създаването му до разрушаването и опожаряването след Междусъюзническата война в 1913 г.“. Още през 1937 г. общинският съвет на Свиленград по тълчач 25 години от освобождението на града от турско иго взема решение да възложи на авторски колектив да напише историята на града. За тази цел и за отпечатването е предвиден и бюджет в размер на 30 хил. лв. Като автори са определени Анастас Разбойников, Георги Фотев и Георги Василев – учители и общественици, но за съжаление тази идея не се осъществява. С написването на миналото на Свиленград от основаването на селището до изгарянето на града от турците през 1913 г. се залавя Анастас Разбойников. За съжаление при пожара през 1913 г. са унищожени ценни архиви и записки. Прибязва се към спомените на местните хора и се възстановява каквото може по памет и по налични документи. През 1961 г. трудът е завършен с обем от 230 страници, но в някои части непълнен. Липсва анализ на географското положение на града, както и сведения за временното руско управление 1878-1879 г., за учебното дело особено след 1879 г., за революционното движение след Берлинския конгрес през 1878 г. и др. По настояване на свиленградчани се предприема попълване на липсващите части. Процесът на работа се затруднява, имайки предвид, че голяма част от градския архив, избори-тефтери, тапици, търговски книги, надписи изгарят в пожара през 1913 г., като се прибавя до използването на извори и документи от чужди и наши паметиси и бележки във възрожденския печат, запазени частни документи, спомени на възрастни свиленградчани и прочие. Вторият вариант на историята е завършена през март 1965 г. При допълнения-

та авторът е подпомогнат от своя син Спас Разбойников. В тези изследванията е приложена класическата схема за едно икономикогеографско изследване на селище, но с такава степен на подробност, задълбоченост и аналитичност, която е достигната в много малка част от този род изследвания в България. В началото е направена физикогеографска характеристика на района, проследено е възникването и историческото развитие на града, местоположението на града, формирането на броя на населението през различните периоди, миграциите от околните селища, както и промяната в собствеността на българите и турците през отделните периоди, стопанското развитие на селището и неговото влияние върху развитието на града, възникването на учебното дело и първите училища. Специален акцент е поставен върху изгонването на гръцките учители от българските училища и възникването на униятството като средство за признаване на отделна българска църква и народност, което е много типично за този и за странджанския край. Обособява четири строителни периода, които преживява в своето историческо развитие съвременния Свиленград, а именно:

1. Начален или първи период, който съвпада с 15-16 век;
2. Период на разрастване на селището, чрез прииждане на ново население, което е свързано с раздвижване на българското население в турската държава през 17 и 18 век;
3. Период на увеличаване на благосъстояние на населението и строителството на двуетажни постройки – 19 и 20 в. до войните от 1912-1913 г.
4. Новият град след Освобождението.

Отделните строителни периода и особеностите в строежа на свиленградските жилища са обвързани не само със особеностите на епохата, икономическото развитие, но и с това на природната среда – „известно е че географската среда оказва силно влияние в строежа, приспособлението и архитектурата на селското жилище“ (Разбойников, 1932).

Освен за Свиленград Разбойников публикува подробни поселищни проучвания за гр. Созопол (1927), с. Клокотница (1930), с. Булгаркьой (1930), с. Гюверджин (1943), с. Гюверджин (1943), с. Доганхисар (1943), с. Дервент (1943), Кешанска околия (1963), както и едно обзорно изследване „Видове населени места в България“ (1933).

Политическа география

Едно от най-неизвестните, но в същото време може да се каже и едно от най-иновативните и прогресивни изследвания, които прави Разбойников е озаглавено „Войната и нейното изстребително влияние за турската нация с оглед на турската революция“, публикувано през 1908 г. в Одрин. Този труд може да се възприеме като едно от пионерните изследвания в областта на геополитиката и политическата география. Обособени са фазите, през които последователно минава войната в течение на турската история. Проследени са начините на формиране и набавяне на военни сили за сформираниите на военни сили и начина, по който те са организирани, както и влиянието на исляма върху възникването и разширяването на империята. Освен вътрешнополитическите фактори, са отличени и външнополитическите, като например разединените в социално отношение християнски държави. Разбойников възприема началото на упадък на Османската империя след убийството на великия везир Мохамед Соколу през 1579 г. В тази книга авторът прокарва тезата за влиянието на войната не само за разширяване на границите на Османската империя, но и за запазване на вътрешния ред в страната през периода на възникване и нейно-

то териториално разрастване, като според него „трябваше постоянно да се създават конфликти за да се държи населението подвластно и господстващо в постоянно напрежение за да се избегнат вътре в държавата всякакви сътресения“. Разграничава причините Турция да превъзхожда европейските държави – военно-политическата организация, първата държава, която има постоянна войска още от 1332 г. (като авторът споменава, че във Франция и Англия постоянна войска има 100 години по-късно, и повече от 200 години по-късно – Швеция, Полша, Дания, Австрия), първа има войска за религиозна пропаганда, ядката на войската се състои от новопокръстени религиозни фанатизирани сектанти (европейските армии за разлика от османската се състои от наемници-чужденци) и е под пряката воля на султана. Обособява четири периода в развитието на Османската империя:

1. До Селим Първи възкачен през 1512 г., когато османците увеличават своята нация и поддържат своята войска въз основа на данъка девширме.

2. До края на 16 век, като през този период поддържа своето етническо обединение чрез масово насилствено потурчване на християнските поданици, чрез хванатите при войните роби християни от околните на империята държави и с кръвния данък девширме премахнат през 1618 г.

3. 17 и началото на 18 век. Авторът посочва, че турската нация се идентифицира с понятието мохамедани и нараства в резултат на присъединяването на различни мохамедански елементи различни по произход и език, като например черкези, кюрди, араби от Северна Африка и т.н.

4. От началото на 18 век, когато слабостта на Османската империя нараства и претърпява големи териториални загуби. Разбойников посочва, че продължителните войни вредят много повече на турците (които се унищожават като нация и се съсипват икономически), отколкото на другите народности, които попадат в рамките на империята, като през този период подвластните етнически общности се третираха не като стока, а като данъкоплатци. Авторът извежда религиозния фанатизъм, като една от водещите причини за икономическия упадък. Този четвърти деконституционен период се характеризира и с несполучливия опит от 60-те години на 19 в. за колонизация с черкези и татари емигранти из Русия, завръщане на турците бежанци мухаджири или както той го описва „прибиране на мохамеданския свят към центъра“ на империята (има предвид Цариграг).

5. Петият период Разбойников определя и предвижда, че започва с преврата от 10 юли 1908 г. и пише, че „младотурците с тоя преврат поискаха да вземат това, което векове не им дадоха да привлекат всички националности в обширна империя от всички вероизповедания в услуга на собствената им националност“. Младотурския преврат автора определя като спасителен път, като единственият начин да просъществува Турция и занаят той посочва изграждането на една държава, в която всички съставлящи я етнически общности да бъдат равноправни и свободни. Разбойников споделя своите виждания, че запазването на турската империя „за турската нация това значи смърт и за едната и за другата, турската империя за населяващите я населения от всички религии – това значи живот за Турция“. Прогресивните за това време идеи звучат толкова актуално и днес. Още през 1908 г., когато е публикувано изследването Разбойников пише, че за да продължи да съществува Турция е необходимо „пълното ѝ демократизиране“, „политическо и социално приравняване на всички нации в империята“, „при гарантиране съществени свободи“, „като най-съществен елемент

на тази демократизация е областното самоуправление..... Само в такава Турция тия народности ще станат истински нейни членове, защото само в такава Турция те ще запазят националната си самобитност, език, религия и култура Само в такава Турция сепаратните течения на разните националности ще бъдат претопени и недоверието им спряма днеска господстващото племе изпарено“.

Разбойников вижда заплаха за България, в случаите в които не се приемат прогресивните идеи на младотурците, като заключава, че „... ако няма хора, които да презърнат и реализират тия принципи на демократизиране на Турция, пак ще се застрашава самостоятелността, целостта и живота на общото наше отечество“. Тези заключения на Разбойников в началото на XIX век звучат толкова актуално и днес.

Биографии и характеристики на видни дейци за освобождението на Южна Тракия

Разбойников публикува редица биографични данни и характеристика на видни дейци за освобождението на Южна Тракия, като: Георги Буруджиев и Юргани Чолов (1943), Стамат Икономов (1941), Александър Милев (1942), Коста Георгиев ((1942), Лазар Магжаров (1942), Георги Гешанов (1942), Бойко Чавдаров (1942), Слави Мерджаков (1936), Петко войвода (1953), Ангел войвода (1964) и др.

Други изследвания

През 1927 г. в Пловдив е публикувано изследването „Град Созопол и летуването на пловдивската детска колония“ с обем от 71 страници. В него е направена физикогеографска характеристика на Черно море и крайбрежието на Созопол. Авторът проследява възникването, историческото и културно развитие на гр. Созопол. Описва формирането на нови квартали и селища, включително на мястото на чифлика в Равадиново, което се основава от 50 тракийски семейства от с. Карахадър, Лозенградско. През този период етнографските проучвания много често са комбинирани с географските и историческите изследвания. В тази връзка са проследени особеностите на облеклото, носите, архитектурата и градоустройството на града. Интересно е, че голяма част от анализирани природни компоненти и културно-исторически паметници са изследвани от гледна точка на развитието на туризма. Още по това време Разбойников споменава потенциала за бъдещото туристическо развитие на Каваците. Прогресивните идеи за развитието на образованието, които звучат толкова актуално към днешна дата Разбойников излага още през 1927 г. във втората част на тази книга, в която описва летуването на пловдивските ученици в Созопол. Авторът изтъква значението на връзката на теоретичните познания и прилагането им на практика. Тук можем да намерим паралел със съвременните извънкласни дейности, формирането на „класна стая“ на открито, работа на терен, голямото значение на създаването на общности с общи интереси, които да формират в учениците различни гъвкави умения, социализацията на учениците, работата в екип и др. Всички тези дейности, които Разбойников засяга и подчертава значението им при обучението на учениците и изграждането им като личности, можем да намерим в съвременните програми, планове, стратегии и политики за развитието на образованието не само в България, но и в развитите държави.

През 1971 г. и 1972 г. след смъртта на Разбойников, под неговата редакция заедно с Бистра Цветкова излизат два

сборника „Турски избори за българската история“. В него са систематизирани турски избори за българската история, които съдържат официални регистри на османския кадастър. Голяма част от поместените материали са османски документи от 16 век, които включват кратки или подробни дефтери с описи на спахилъци, султански хасове или мюлкове и вакъфски владения. Териториалният обсег на поместените в тома документи е твърде широк и обхваща западните български земи, заедно с някои съседни области в Сърбия, част от Северна България, Беломорието, Тракия и някои източни подбалкански райони. Този т.н. „Джелепкешански регистър“ е важен автентичен турски документ от 17 век, доказващ българския етнически характер на редица кази в османската империя, включително и в Македония, Беломорието и Одринско.

Заклучение

Роден в края на XIX век и починал в средата на XX век Анастас Разбойников е свидетел, участник в едни от най-бурните събития, които определят бъдещото развитие на България. Като активен гражданин и общественик той носи в себе си прогресивните идеи на тогавашното време, като ги изразява и като активен участник в борбите за национално освобождение, и ги споделя и оставя в наследство като учен чрез своите задълбочени и комплексни изследвания. Голяма част от споделяните от него виждания и идеи в областта на политическата география и образованието в началното, основното и средното образование звучат актуално и днес. Освен разледаните трудове на Анастас Разбойников, както пише неговия син Спас Разбойников (1990, 1999) за съжаление не са публикувани. Те включват монографиите „Из борбите на българите в Димотишка епархия за извоюване българска църковно-училищна община и признаване българска народност“, „Маронийска епархия“, „Одрински вилает по официално вилаетско салнаме от 1893 г.“, спомени от ученическите и бунтовните години, от своята преподавателска, педагогична и просветна дейност в Одринско, Солун и Сяр, непубликувани биографии на видни революционни дейци, недовършени историко-географски и демографски проучвания, ръкописи и писма.

Литература

Иванов, Р. 2016. Нов фонд в БИА на дееца на Вътрешната македоно-одринска революционна организация Анастас Разбойников : семеен фонд No 902 Анастас и Спас Разбойников. Библиотека : списание за библиотечна теория и практика. 5: 41-46.

Разбойников, Ан. 1906. Емиграцията в България. Македоно-Одрински преглед. Брой номер: 17, 18, 19.

Разбойников, Ан. 1909. Войната и нейното изтребително влияние на турците, с какви средства са поддържали нацията си. С оглед на младотурската революция. Библиотека „Възраждане“, брошура 3, Хасково: 42.

Разбойников, Ан. 1909. Народни песни от Мустафанаша. Сборник НУНК. Книжка: XV.

Разбойников, Ан. 1911. Международното положение на проливите. Искра. 9.

Разбойников, Ан. 1911. Отоманско единство. Искра. 6.

Разбойников, Ан. 1911. Отоманско единство. Искра. 6.

Разбойников, Ан. 1911. Отоманско единство. Искра. 6.

Разбойников, Ан. 1911. Рецензия на учебника „Османска история“ от Г. Баждаров. Знание.

Разбойников, Ан. 1911. Свободата на печата в Турция. Искра. 8.

Разбойников, Ан. 1911. Турска или отоманска е нашата държава. Искра. 5.

Разбойников, Ан. 1911. Чифлигарството в Македония и Одринско. Искра. 1, 2, 4, 10, 14.

Разбойников, Ан. 1912. Освободителна или завоевателна е войната. За сърби и гърци е завоевателна. Българин. 1.

Разбойников, Ан. 1913. Чифлигарството в Македония и Одринско, цялостно изследване. Печатница Яръев, Солун.

Разбойников, Ан. 1923. Пею Сачлията, куриер на революционния комитет. Тракия. 73.

Разбойников, Ан. 1923. Страници из миналото. Тракия.

Разбойников, Ан. 1924. Америка. Библиотека „Географско четиво“. Печатница Христо Г. Данова, Пловдив.

Разбойников, Ан. 1924. Африка. Библиотека „Географско четиво“. Печатница Христо Г. Данова, Пловдив.

Разбойников, Ан. 1924. Климати на земното кълбо, с карта на климатите. Библиотека „Географско четиво“. Печатница Христо Г. Данова, Пловдив.

Разбойников, Ан. 1924. Оризовата култура в Китай. Младежко четиво. Издателство Христо Г. Данов, Пловдив.

Разбойников, Ан. 1924. Пигмеите. Младежко четиво. Издателство Христо Г. Данов, Пловдив.

Разбойников, Ан. 1925. Австралия и Океания. Библиотека „Географско четиво“. год IV, 2-3, София.

Разбойников, Ан. 1925. Азия на Мусоните „Географско четиво“. год IV, 2-3, София.

Разбойников, Ан. 1925. Америка, географски четива. Библиотека „Географско четиво“. год IV, 2-3, София.

Разбойников, Ан. 1925. Възкачване на планината Олимп. Младежко четиво. Издателство Христо Г. Данов, Пловдив.

Разбойников, Ан. 1925. Нова учебна географска карта на България, с поправка на височината на в. Мусала като най-висок на Балканите. Издателство Христо Г. Данов, Пловдив.

Разбойников, Ан. 1926. В тракийската земетръсна област. Библиотека „Географско четиво“. Год VI, 3-4, София.

Разбойников, Ан. 1926. Предмет и развитие на географската наука. Библиотека „Географско четиво“. Печатница Христо Г. Данова, Пловдив.

Разбойников, Ан. 1927. Баба Руса, моята героична хазяйка. Тракия. 234.

Разбойников, Ан. 1927. Гр. Созопол. Печатница Христо Г. Данов, Пловдив.

Разбойников, Ан. 1927. Трагедията в Лъджакьой. Възпоменателен лист, Пловдив.

Разбойников, Ан. 1928. Ноцно пътуване до с. Яна. Тракия. 7.

Разбойников, Ан. 1928. Спомени от учителстване в с. Булгаркьой. Тракийски сборник. I.

Разбойников, Ан. 1929. Революционното движение в Бунархисарския район 1900-1903 г. Приноси. II.

Разбойников, Ан. 1930. География на Америка. Библиотека „Географско четиво“. Печатница Христо Г. Данова, Пловдив.

Разбойников, Ан. 1930. Кратка климатология. Библиотека „Географско четиво“. Печатница Христо Г. Данова, Пловдив.

Разбойников, Ан. 1930. Село Булгаркьой. Тракийски сборник. II.

Разбойников, Ан. 1930. Село Клокотница. Сборник по случай 700 години от Клокотнишката битка. Историческа библиотека, София.

Разбойников, Ан. 1931. Черно море. Библиотека „Географско четиво“. Печатница Христо Г. Данова, Пловдив.

Разбойников, Ан. 1932. Австралия и Океания. Библиотека „Географско четиво“. Печатница Христо Г. Данова, Пловдив.

Разбойников, Ан. 1932. Кратка хидрография. Библиотека „Географско четиво“. Печатница Христо Г. Данова, Пловдив.

Разбойников, Ан. 1932. Свиленград, произход на селището и строеж на жилищата му. Принос към човешката география на българските земи. Тракийски сборник. III.

- Разбойников, Ан. 1932. Свиленград, произход на селището и строеж на жилищата му. Принос към човешката география на българските земи. Известия на българското географско дружество. 1.
- Разбойников, Ан. 1932. Свиленград. Тракийски сборник. 3.
- Разбойников, Ан. 1933. Видове населени места в България. Известия на българското географско дружество. 1.
- Разбойников, Ан. 1934. Планински климати. Библиотека „Географско четиво“. Печатница Христо Г. Данова, Пловдив.
- Разбойников, Ан. 1935. Обща стопанска география. Издателство Христо Г. Данов, Пловдив.
- Разбойников, Ан. 1936. На път за Петрова нива. Завет. 626-627.
- Разбойников, Ан. 1936. Последните минути на Слави Мерджанов. Завет. 623.
- Разбойников, Ан. 1937. Отец Паусий и българската география. Известия на българското географско дружество. 2, София.
- Разбойников, Ан. 1938. Една празнота в наредбите на взаимно-спомогателната каса. Просветно единство. 7, София.
- Разбойников, Ан. 1938. Отец Паусий и Тракия. Завет. 673.
- Разбойников, Ан. 1938. Още за циганите. Просветно единство. 2, София.
- Разбойников, Ан. 1939. На път за гимназията „Д-р П. Берон“. Завет. 681-682.
- Разбойников, Ан. 1939. Хан Кардам при Одрин. Завет. 680.
- Разбойников, Ан. 1940. Обезбългаряването на Западна Тракия (1919-1924 г.). Тракийски научен институт, София.
- Разбойников, Ан. 1940. Учебниците по география за III клас. Училищен преглед. 1.
- Разбойников, Ан. 1941. В Беломорска Тракия настанени и черкези. Завет. 8.
- Разбойников, Ан. 1941. Да служим на общобългарското дело. Завет. 7.
- Разбойников, Ан. 1941. Договорното и народностно положение на Западна Тракия. Международно право. 3-4.
- Разбойников, Ан. 1941. Дядо Яно и дядо Вълчан Мавров. Завет. 2.
- Разбойников, Ан. 1941. Едно старо пътуване из Тракия (Бертрандон де ла Брокиер). Завет. 5.
- Разбойников, Ан. 1941. Земеделска икономика на Западна Тракия. Завет. 11.
- Разбойников, Ан. 1941. Земеделско финансово заселване на Беломорието. Завет. 15.
- Разбойников, Ан. 1941. Обезбългаряването на Западна Тракия. Завет. 9.
- Разбойников, Ан. 1941. Обиск (действителна случка). Завет. 16.
- Разбойников, Ан. 1941. Паранковци (погърчени и гърчещи се българи). Завет. 6.
- Разбойников, Ан. 1941. По повод на една гръцка статистика на Западна Тракия. Завет. 3.
- Разбойников, Ан. 1941. Последните събития в Беломорието. Завет. 14.
- Разбойников, Ан. 1941. Религиозното значение на Странджа планина. Завет. 1.
- Разбойников, Ан. 1941. Робство и национални поражения. Завет. 4.
- Разбойников, Ан. 1941. Стамат Икономов (опит за характеристика). Завет. 12.
- Разбойников, Ан. 1942. Александър Стефанов Милев. Завет. 6.
- Разбойников, Ан. 1942. Бойко Чавдаров. Завет. 12.
- Разбойников, Ан. 1942. Българите в Беломорска Тракия са стари местни жители. Завет. 3.
- Разбойников, Ан. 1942. Българското население в Дедеагачка област бе местно. Завет. 7.
- Разбойников, Ан. 1942. География за II клас на прогимназиите. Издателство Факултатив, София.
- Разбойников, Ан. 1942. Георги Петров Гешанов. Завет. 12.
- Разбойников, Ан. 1942. Гр. Дедеагач. Беломорец. 2.
- Разбойников, Ан. 1942. Гр. Серес. Беломорски юг.
- Разбойников, Ан. 1942. Един стар вакъфски документ (Черменски вакъф). Завет. 2.
- Разбойников, Ан. 1942. Из един манастирски устав (манастирът при Фере). Завет. 1.
- Разбойников, Ан. 1942. Как преминахме границата (истинска случка в турско). Завет. 5.
- Разбойников, Ан. 1942. Книжарница. Завет. 12.
- Разбойников, Ан. 1942. Лазар Маджаров (опит за характеристика). Завет. 11.
- Разбойников, Ан. 1942. Народностният образ на неокупираната област на Западна Тракия. Известия на българското географско дружество. София.
- Разбойников, Ан. 1942. По заселването на Беломорието. Завет. 10.
- Разбойников, Ан. 1942. Пристъпите на единизма. Завет. 4.
- Разбойников, Ан. 1942. Спомен за Коста Георгиев. Завет. 9.
- Разбойников, Ан. 1942. Ние и Илинденският конгрес. Завет. 9.
- Разбойников, Ан. 1943. Георги Ив. Буруджиева и Юргани Д. Чолов. Завет. 3.
- Разбойников, Ан. 1943. Едно пътуване от Солун до Полигерос (средиче на Халкудица). Завет. 12.
- Разбойников, Ан. 1943. Малоазиятските българи и Беломорието. Завет. 9.
- Разбойников, Ан. 1943. Между приятелите в далечния град (среща в Бургас). Завет. 12.
- Разбойников, Ан. 1943. Началото на с. Дервент. Завет. 6, 7.
- Разбойников, Ан. 1943. Още за село Гюверджин - Дервент. Завет. 1.
- Разбойников, Ан. 1943. Погърчените български села в Западна Тракия. Завет. 3.
- Разбойников, Ан. 1943. Село Доганхисар. Завет. 5.
- Разбойников, Ан. 1943. Съвременен византийско варваризирано на Беломорието. Завет. 2.
- Разбойников, Ан. 1943. Уставът на Френския манастир от 1152 г. и значението му. Завет. 10, 11.
- Разбойников, Ан. 1944. Бертрандон де ла Брокиер. Завет. 4.
- Разбойников, Ан. 1944. Народностният образ на източния дял на Западна Тракия. Министерство на народната просвета, София.
- Разбойников, Ан. 1946. Двама чужденци за Балканската конфедерация през първата половина на 19 в. (Ф. Фонтон и А. Бланки). Балгански преглед. 4.
- Разбойников, Ан. 1946. Земелишните имена в Западна Тракия и българското ѝ население (по гръцки войнни карти). Балгански преглед. 6.
- Разбойников, Ан. 1946. Източна Тракия – историко-географски преглед. Тракия, Тракийски институт, София, 95-194.
- Разбойников, Ан. 1946. Сведение за населението в Западна Тракия от 1847 г. Балгански преглед. 5.
- Разбойников, Ан. 1947. Ихтиманските и Дедеагачките планини през първата половина на 15 век. Балгански преглед. 5-6: 53-57.
- Разбойников, Ан. 1948. Изселвания на българите от Източна Тракия след Одринския мир в 1830 г. Тракийска дума. 20.11.1948.
- Разбойников, Ан. 1948. Положението в Тракия през времето на Петко войвода. Тракийска дума.
- Разбойников, Ан. 1948. Четническият правилник на Петко войвода. Тракийска дума.
- Разбойников, Ан. 1953. Петко войвода (1844-1900). Наука и изкуство, София.
- Разбойников, Ан. 1955. Атенататът между гарите Синекли и Черкезкой. Преображенското въстание.
- Разбойников, Ан. 1955. Конгресът на Петрова нива, въоръжение на въстаниците. Преображенското въстание.
- Разбойников, Ан. 1959. Възрожденската дейност на духовник в Дерковска околия – Антим. Църковен вестник. 22.
- Разбойников, Ан. 1960. Чифлици и чифлигари в Тракия преди и след 1878 г. Известия на института по история при БАН.
- Разбойников, Ан. 1963. Кешанска околия – поселищен и етнографски принос. Известия на Етнографския институт при БАН. 6.
- Разбойников, Ан. 1963. Спомени от въстанието 1903 година. Славяни. 7-8.
- Разбойников, Ан. 1964. Къде е завършил живота си Ангел войвода. Съюза на Тракийските културно-просветни дружества. 2.

- Разбойников, Ан. 1965. Бележки за една научна експедиция в Родопите. Исторически преглед. 1.
- Разбойников, Ан. 1965. За крепостта Ефрем (Ефраим). Археология. 3.
- Разбойников, Ан. 1965. Из борбите на българите в Маронийска епархия за признаване на българското църковно-училищни общини и българската народност в Западна Тракия. Известия на Тракийския институт. 1.
- Разбойников, Ан. 1965. Кюстендилската котловина (Й. Захариев). Исторически преглед. 1.
- Разбойников, Ан. 1965. Синурнаме от 16 век на вакъфски села в санджак Чермен (с Гълъб Гълъбов). Известия на Тракийския институт. 1.
- Разбойников, Ан. 1965. Тракия в някои нови научни трудове. Исторически преглед. 1.
- Разбойников, Ан. 1966. Къде на 14 април 1205 г. край Одрин Калоян победил латинците. Исторически преглед.
- Разбойников, Ан. 1966. Лобното място на Бонифаций Монфератски. Родопи. 2.
- Разбойников, Ан. 1966. Мога ли е Калоян да лиши Димотика от вода като „отбие“ Марица. Исторически преглед. 1.
- Разбойников, Ан. 1966. По турски джеленкешански документ от 1576 г. Родопи. 1.
- Разбойников, Ан. 1966. Поход по Марица. Критика. Учителско дело. 31.
- Разбойников, Ан. 1966. Продават се робини българки от Родопите. Родопи. 7-8.
- Разбойников, Ан. Година. География на Европа. Търговска печатница, Пловдив. Първа част.
- Разбойников, Ан. Година. География на Европа. Търговска печатница, Пловдив. Втора част.
- Разбойников, Ан., Б. Цветкова. 1971. Турски извори за българската история. Том I. Институт за история и за балканистика при БАН, София.
- Разбойников, Ан., Б. Цветкова. 1972. Турски извори за българската история. Том II. Институт за история и за балканистика при БАН, София.
- Разбойников, Ан., Сп. Разбойников. 1990. Миналото на Свиленград. История на града до 1913 г. Отечествен фронт, София, 339 с.
- Разбойников, Ан., Сп. Разбойников. 1999. Населението на Южна Тракия с оглед народностните отношения 1830, 1878-1920 г., София.
- Стоянова, В. 2003. Анастас Разбойников – революционерът с пушка и перо. Известия на Тракийския научен институт. 4: 225-232.

Забележка: Голяма част от литературната справка е изготвена от Спас Анастасов Разбойников.